

La Catedral

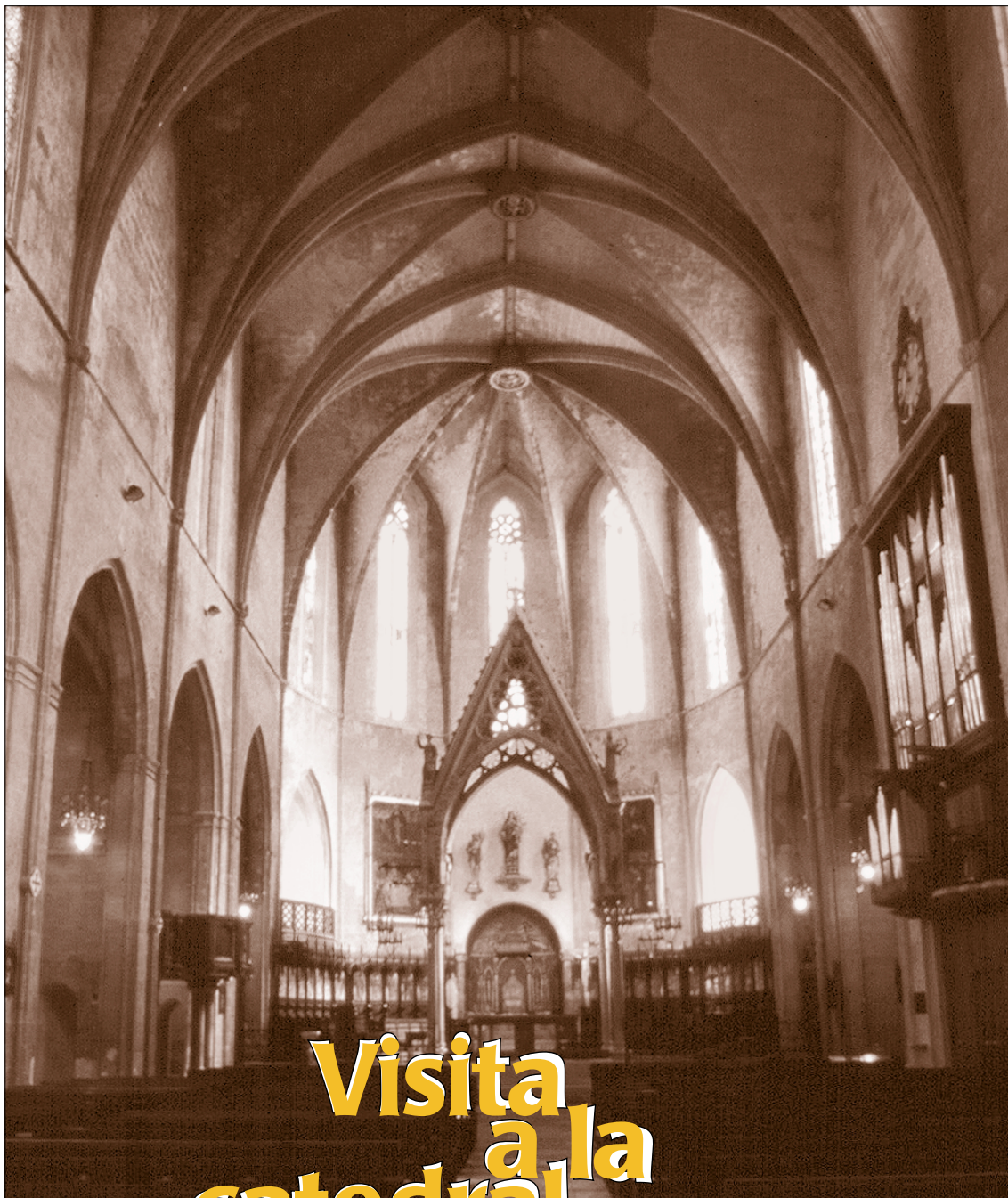

Foto: Cisco Moll

Visita a la catedral de Menorca

QUADERN PER A L'ALUMNAT

AJUNTAMENT DE CIUTADELLA DE MENORCA
ÀREA D'EDUCACIÓ

Índex

1. Presentació	3
2. Abans d'entrar	4
2.1. La plaça	4
2.2. La Catedral. Una mica d'història	9
2.3. La Catedral. Aspecte exterior	11
2.3.1. Estil	12
2.3.2. Porta de la façana sud o portal de la Llum	13
2.3.3. Porta principal o portal Major	14
3. Dins una església gòtica	16
3.1. La nau	16
3.2. Capelles laterals	22
3.2.1. Capelles del costat sud o del costat de l'Epístola	23
3.2.2. Capella Major	23
3.2.3. Capelles del costat nord o del costat de l'Evangeli	26
3.2.4. Capella de les Ànimes	26
3.2.5. Capella dels Dolors	28
3.2.6. Capella del Santíssim	28
4. Terrat, campanar i coberta	29
5. I de nou, a la plaça	30

Presentació

Benvinguts a la catedral de Menorca.

Aquest quadern vol ajudar-te a conèixer millor la catedral de Menorca, que és un patrimoni important de tots els menorquins.

No és ni de bon tros un dels millors exemples de l'arquitectura gòtica religiosa, però per a nosaltres és un edifici important. És la seu del bisbe i un testimoni de la creença cristiana del nostre poble. D'altra banda, és un monument representatiu de Ciutadella que forma part de la nostra història.

El material que tens a les mans és una guia de visita que t'orientarà i t'ajudarà a entendre el significat del que veus. Aquest quadern requereix la teva participació. Observa bé, escolta les explicacions que et donin i manté en tot moment una actitud de respecte. Necessitaràs, també, llapis o bolígraf per poder realitzar les activitats que et proposin en les aturades que fareu.

En acabar, ben segur, podràs aclarir els dubtes i compartir amb els companys les vostres impressions.

Endavant i bona visita!

Abans d'entrar

2.1. La plaça

Ens trobam a la plaça de la Catedral. Perquè et puguis guiar millor i situar-la, a la pàgina següent tens un plànol del casc antic de Ciutadella i unes imatges dels edificis més importants: el Roser, el Socors, el Sant Crist, Sant Francesc, la Catedral, el convent de Santa Clara, la Casa de Cultura (antic hospital de Santa Magdalena), cas Duc (Martorell), ca n'Squella, ca n'Olivar, can Saura, cas Comte (Torresaura), la seu del Consell Insular a Ciutadella (antiga Universitat) i l'Ajuntament.

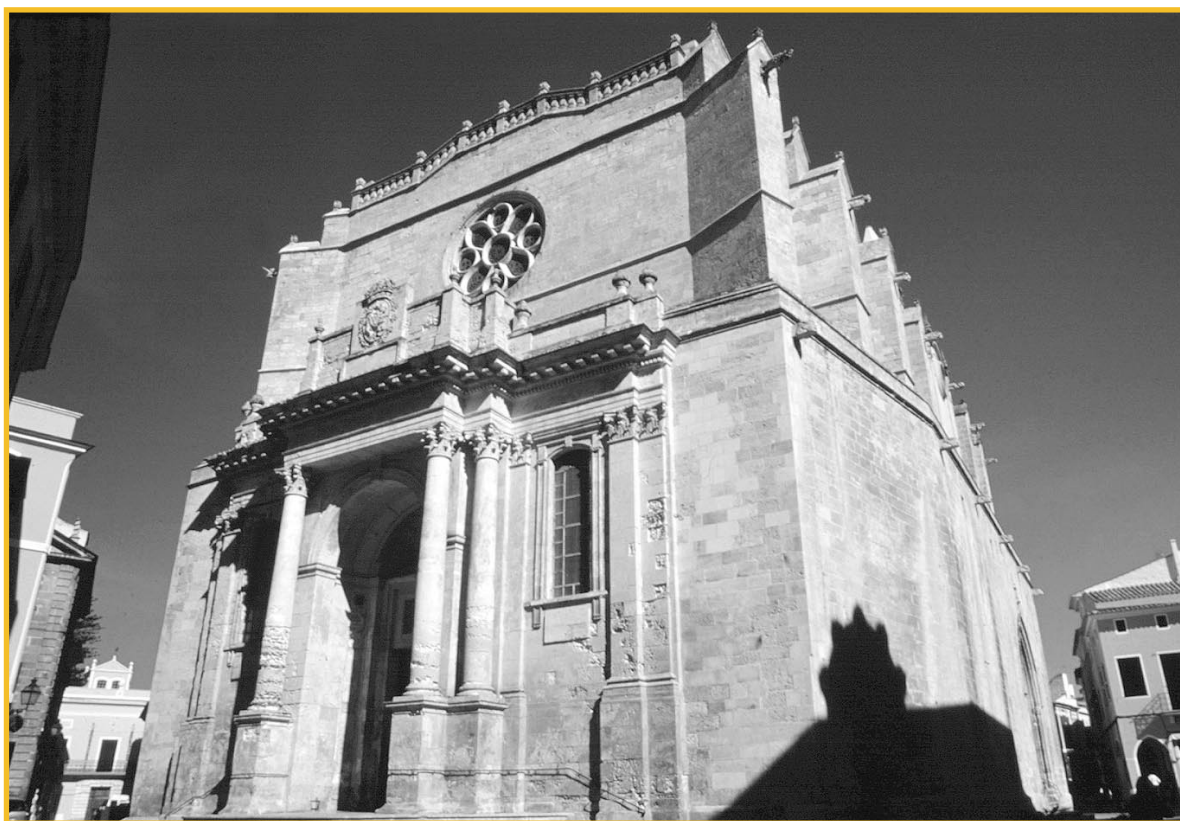

Foto: Cisco Moll

➡ Localitza els edificis en el plànol de la pàgina següent, posant el nombre de la imatge que els correspongui. Si t'han quedat cercles buits, amb l'ajut del plànol vés al lloc que els correspon i comprova amb les imatges de quin edifici es tracta.

1. El Roser

2. El Socors

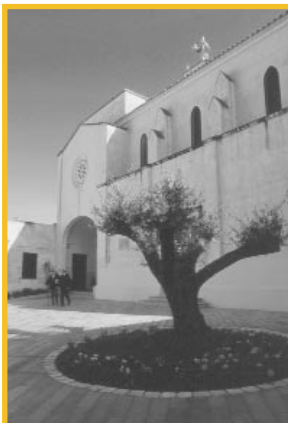
3. El Sant Crist

4. Sant Francesc

5. La Catedral

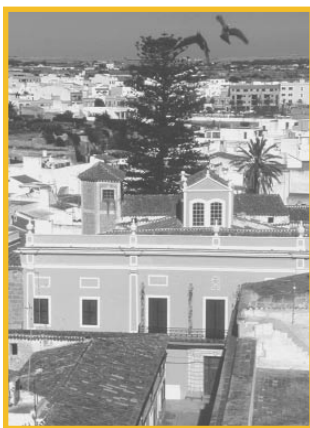
6 Convent de Santa Clara

7. Casa de Cultura

8. Cas Duc

9. Ca n'Squella

10. Ca n'Olivar

13. La seu del Consell Insular

11. Can Saura

12. Cas Comte (Torresaura)

14. L'Ajuntament

Fotos: Cisco Moll

➡ Digues quina funció tenien i tenen ara aquests edificis:

NOM DE L'EDIFICI	FUNCIÓ ACTUAL	FUNCIÓ QUE HA TINGUT
el Roser		
el Socors		
el Sant Crist		
Sant Francesc		
la Catedral		
convent de Santa Clara		
Casa de Cultura		
cas Duc (Martorell)		

NOM DE L'EDIFICI	FUNCIÓ ACTUAL	FUNCIÓ QUE HA TINGUT
ca n'Squella		
ca n'Olivar		
can Saura		
cas Comte (Torresaura)		
la seu del Consell Insular de Menorca		
l'Ajuntament		

➡ Tots aquests edificis estan dins el nucli antic de la ciutat, limitat antigament per les murades. Al plànol de l'exercici anterior, repassa amb una línia de color l'antic traçat d'aquestes murades.

➡ D'entre totes les esglésies, quina creus que ha tingut un paper més important?

Per què?

.....

.....

.....

➡ Pots llegir també la lectura de Josep Pla sobre el casc antic de Ciutadella (*Quadern per al Professorat*, p. 26).

2.2. La Catedral. Una mica d'història

Ara ja som davant la Catedral.

Primer de tot hem de dir que aquest edifici no ha estat sempre igual, ni sempre ha tingut el títol de catedral. Perquè la paraula catedral ve del llatí *catedra*, cadira. Açò vol dir que la catedral és la seu del bisbe, que des de la seva càtedra episcopal guia en la fe catòlica el poble menorquí.

Aquesta església, abans coneguda com la parròquia de Santa Maria, fou nomenada catedral el 1795, però la seva història es remunta molt abans.

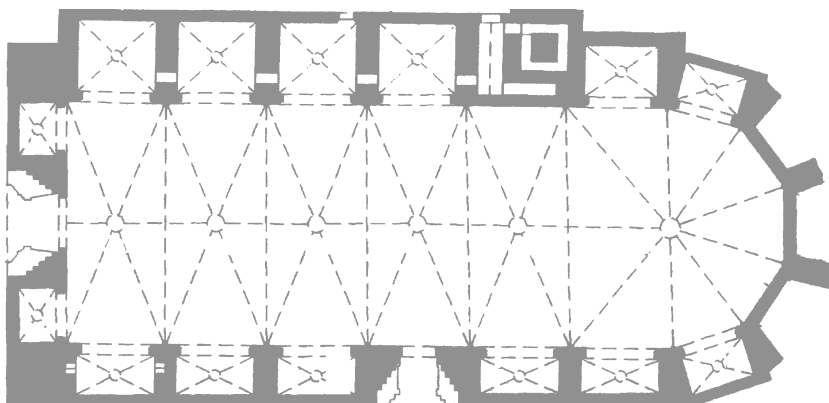
Fou manada construir per Alfons III, després de la conquesta catalano-aragonesa, el 1287, al mateix lloc on hi havia l'antiga mesquita àrab, situada devora l'actual campanar de la catedral.

Des de la seva construcció fins ara, ha sofert diverses desgràcies, restauracions i ampliacions. Va ser incendiada durant l'atac turc a Ciutadella el 1558 i assaltada durant la guerra civil espanyola el 1936. També es va esbucar una part de la volta el 1626 per mor d'unes males obres de restauració. Si vols saber més detalls d'aquest accident pots llegir la lectura "Esbucament de la volta de la catedral" (*Quadern per al Professorat*, p. 36).

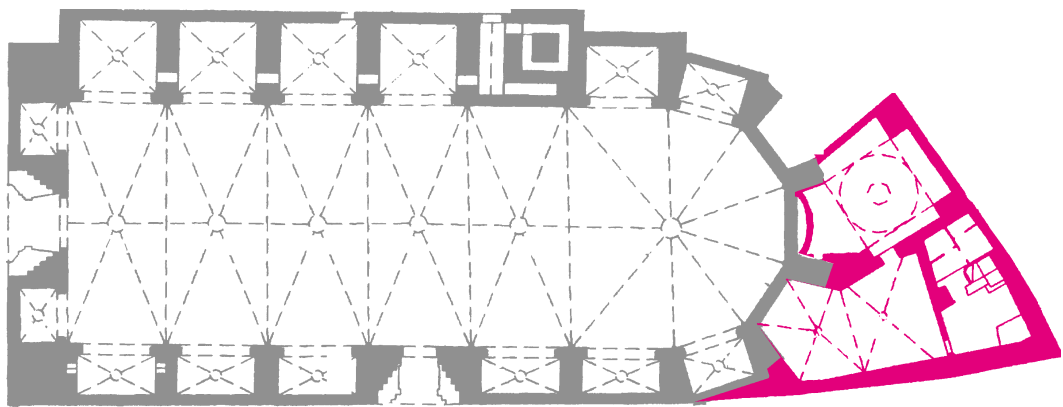
Les principals modificacions es van fer durant el pontificat del bisbe Juano, a principi del segle XIX, i després de la Guerra Civil, amb el bisbe Bartomeu Pascual.

➡ **Observa bé l'evolució
de la planta de la Catedral
des que es va construir
fins al moment actual:**

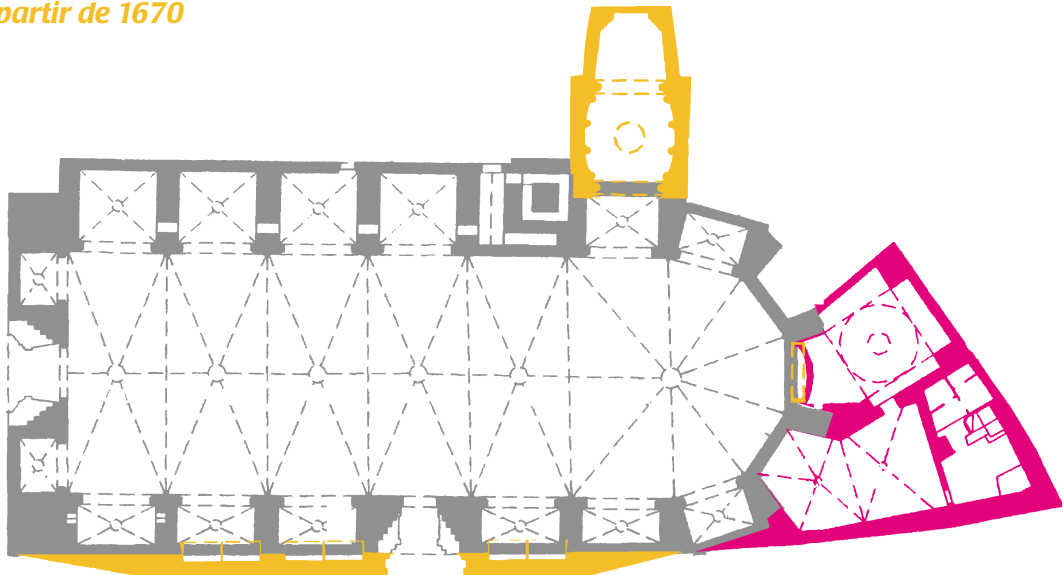
Planta en el segle XV

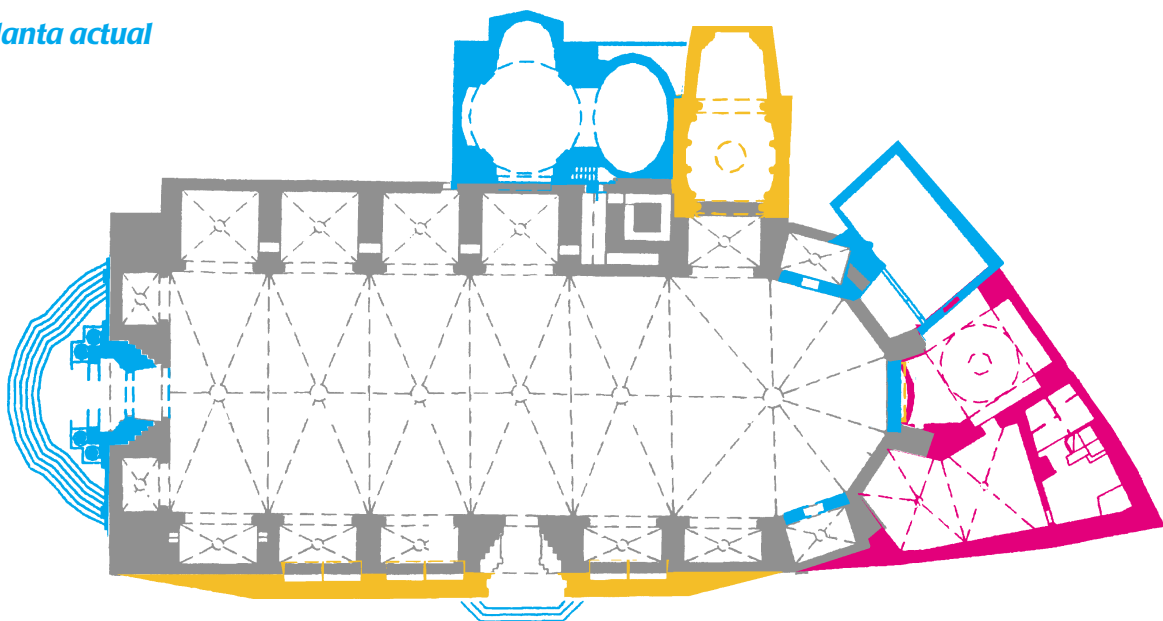
Planta a principi del segle XVII

Planta a partir de 1670

Planta actual

2.3. La Catedral. Aspecte exterior

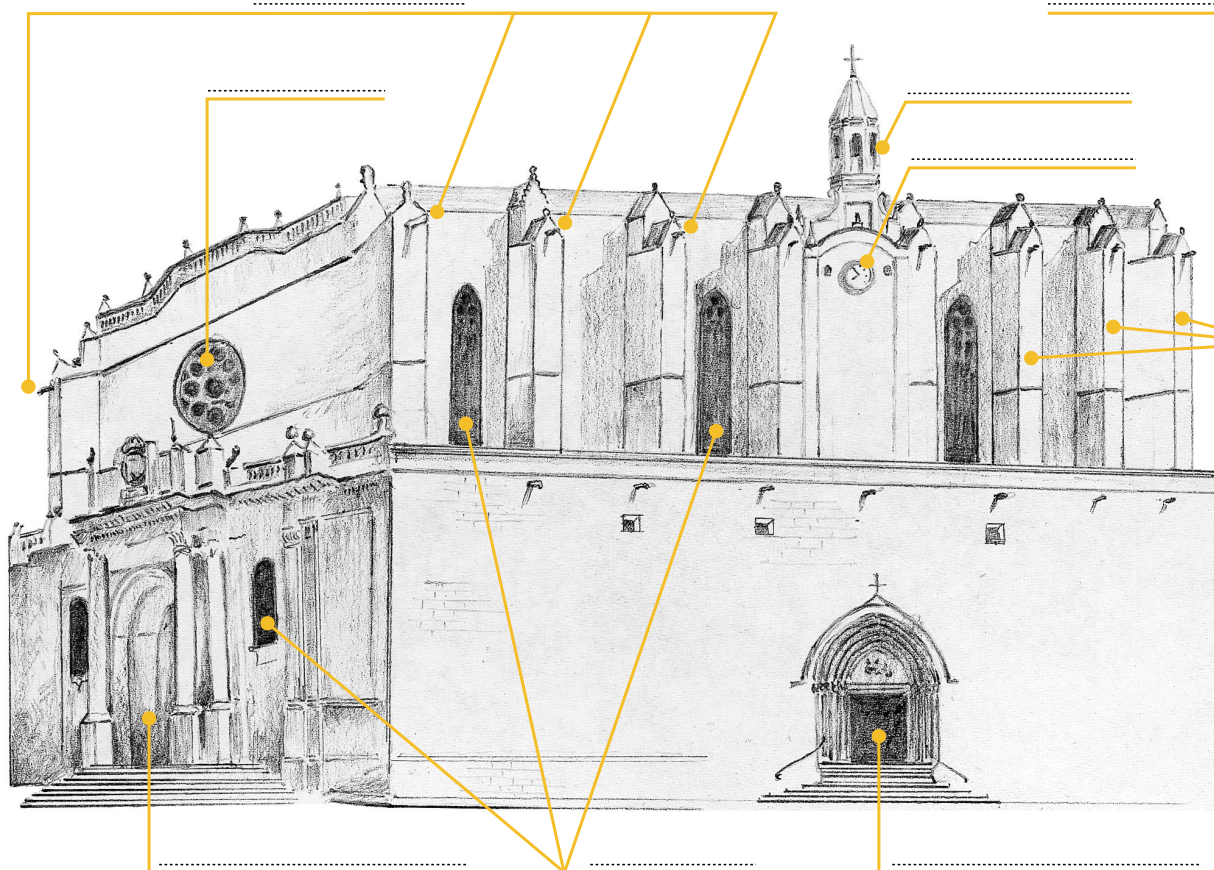
Observem ara l'exterior de la Catedral fent el màxim recorregut possible.

Ens adonam que no podem donar tota la volta a l'edifici perquè està unit a altres construccions. Però no sempre ha estat així. En un principi, l'església de Santa Maria va sorgir com un edifici aïllat. Antigament hi havia un carreró devora la paret nord de la catedral i que donava al carrer de Sant Sebastià. En ell, s'hi obria una altra porta d'accès, la de les Campanes o de les Esquelles, al costat de la torre.

La catedral tampoc no ha estat sempre tan gran. Per poder ampliar l'edifici es van expropiar i enderrocar les cases dels voltants.

Devers el segle XV, devora la façana sud, existia un casal d'estil gòtic –la casa del Paborde– del qual es conserven els dintells de dues finestres. Aquest casal estava separat de l'església pel trast del Pou, el qual va ser edificat el segle XVII, juntant així el casal amb l'absis. Actualment aquestes edificacions annexes fan la funció de sagristies.

➡ Ara podem observar una panoràmica general de l'edifici i assenyalar al dibuix els següents elements exteriors: portal Major, porta Sud o de la Llum, rosetó, vitralls, rellotge, campanar, gàrgoles i contraforts.

Dibuix de Nin Mallo

➡ Des de l'exterior, podem veure com la Catedral presenta dos pisos o nivells. Diferencia'ls al dibuix de la pàgina anterior.

➡ Ens fixarem en la pedra.

De quin tipus és?

Es deteriora amb el temps? (Mira't les columnes com estan d'erosionades)

.....

Hi ha a la plaça altres edificis fets amb materials semblants?

.....

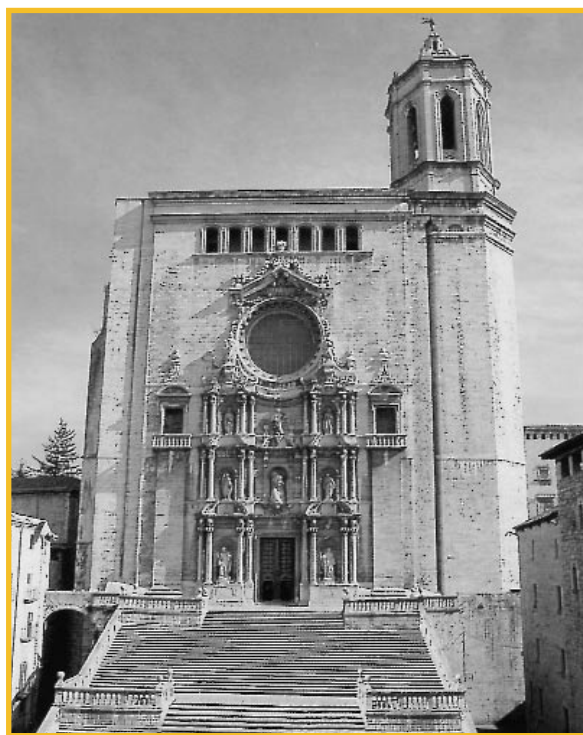
.....

2.3.1 Estil

➡ Comparem la nostra catedral amb aquestes que apareixen a les fotografies:

La catedral de Lleó

Façana principal de la catedral de Girona

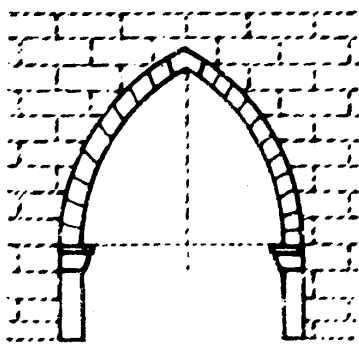
En què se semblen i en què es diferencien?

.....

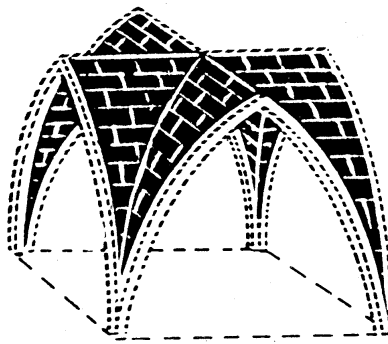
.....

La catedral de Menorca i les que has vist a les fotografies pertanyen a un mateix estil arquitectònic: l'estil gòtic, el qual es va desenvolupar entre els segles XII i XIV. Aquest estil es caracteritza per l'ús de l'arc apuntat i la volta de creueria, que van permetre aixecar edificis alts i amples, amb molts vitralls.

Arc apuntat o ogival

Volta de creueria

Però dins el mateix gòtic hi ha notables diferències. Així, algunes esglésies són molt altes i estilitzades, amb una gran decoració (com la catedral de Lleó) i altres, com la nostra, són més massisses i austeres, sense tants elements decoratius.

2.3.2 Porta de la façana sud o portal de la Llum

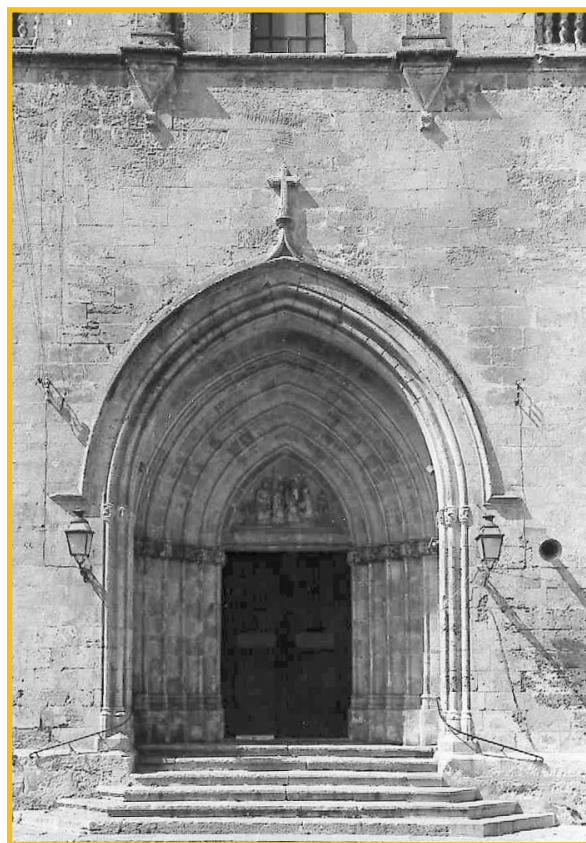
De les tres portes originals, l'única que resta d'estil gòtic és la porta de la Llum o portal de la façana sud.

►► **Atura't i, després d'observar-la, assenyala a la il·lustració les arquivoltes i el timpà. Als capitells de les arquivoltes figuren, de forma alternada, els escuts de Ciutadella i dels comtes de Barcelona.**

El timpà, no obstant, és molt modern, ja que es va fer els anys quaranta, després de la Guerra Civil.

►► **Observa'l i digues quina escena representa:**

.....

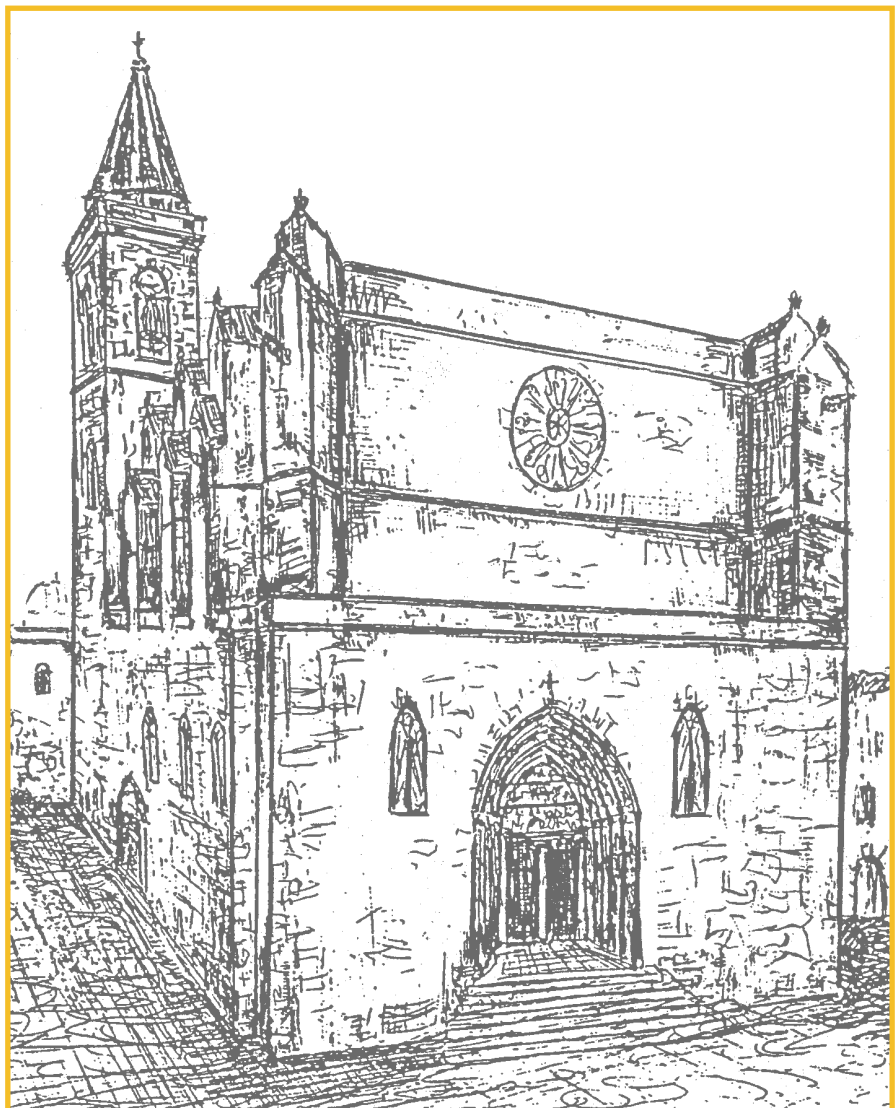
Els escultors, pintors, ferrers... i molts artistes han sabut explicar en les seves obres d'art el missatge religiós.

Fixa't en el rellotge: es va construir a final del segle XVIII. En un principi el volien instal·lar al campanar, però aquest no oferia prou condicions de seguretat, així que decidiren col·locar-lo sobre la porta sud. Per açò van construir aquesta espècie d'àtic, aixecat entre els dos contraforts que limiten el portal.

2.3.3 Porta principal o portal Major

➡ Anem ara fins a la porta principal. És diferent de l'anterior?

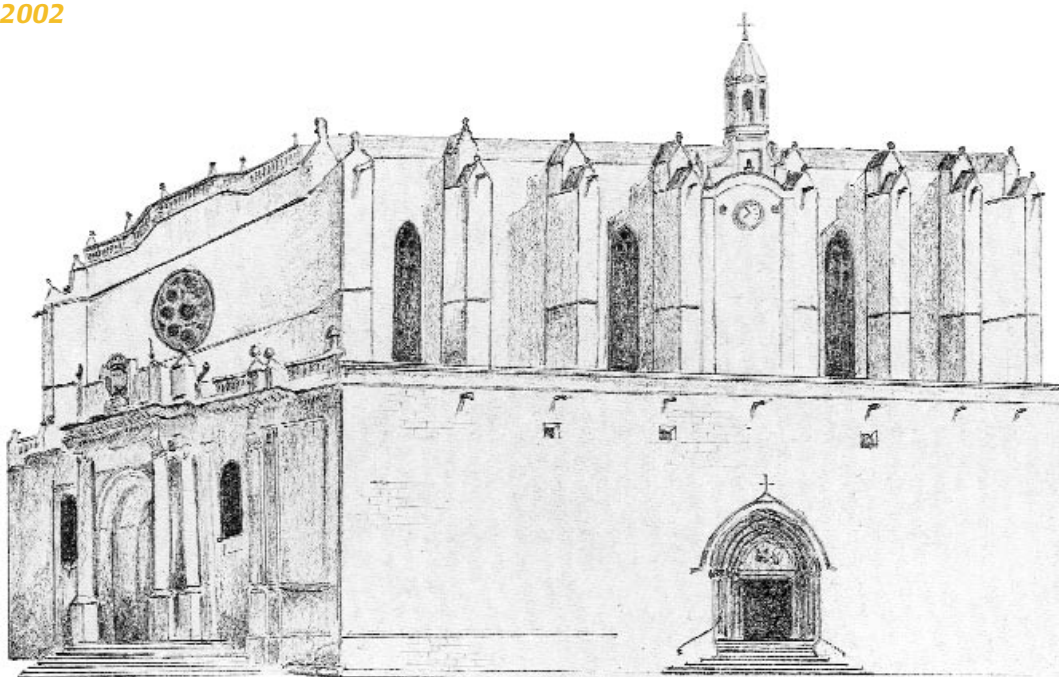
Aquesta es va construir el 1807 seguint la moda de l'època, l'estil anomenat neoclàssic, i va tapar l'antic portal Major d'estil gòtic. Darrere la porta, i gràcies a les cates, pots veure un detall de l'antiga façana gòtica, que devia ser molt semblant a la de la porta Sud.

Reconstrucció ideal de l'església de Santa Maria, vista des de la façana Nord, amb la porta Principal o portal Major (dibuix de Gabriel Julià, extret del seu llibre La Seu de Menorca)

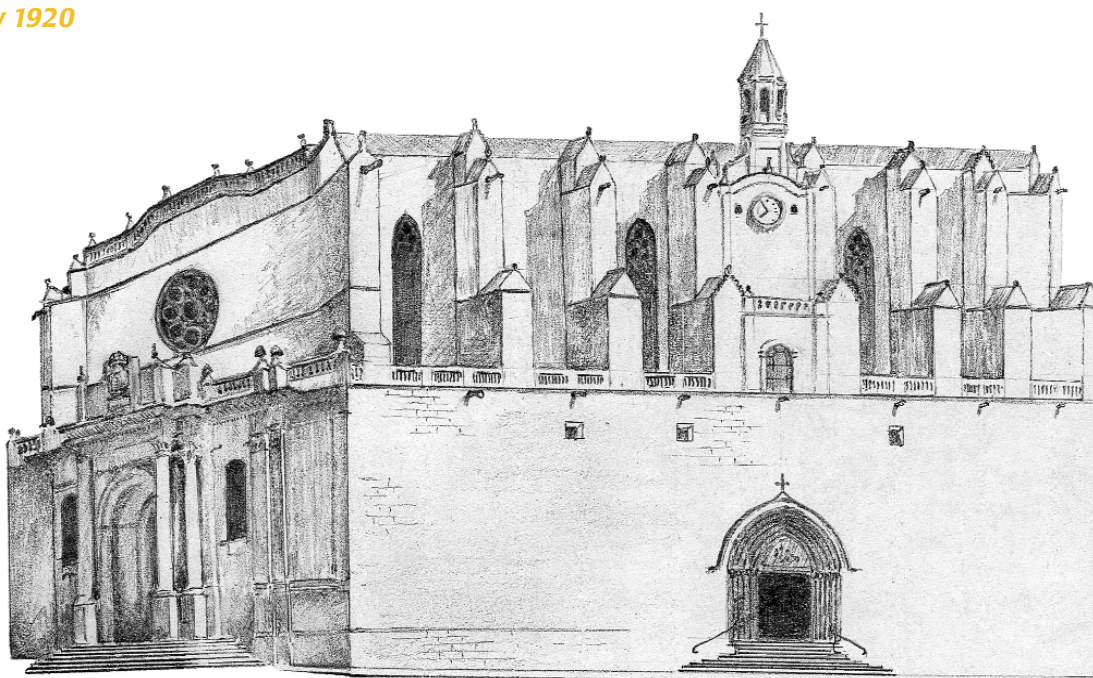
► Prova ara de trobar les diferències entre aquests dos dibuixos de la Catedral.

Any 2002

Dibuixos de Nin Mallo

Any 1920

Dins una església gòtica

3.1. La nau

➡ Entrem ara a la Catedral pel portal Major.
Just entrar, cap a on es dirigeix la vista?

.....
.....

Segurament els teus ulls han anat cap a l'absis i cap amunt. Aquesta era la intenció dels constructors de les catedrals: oferir a Déu un edifici gran, alt i bell, del qual la ciutat se'n sentís orgullosa. També responia a una simbologia: l'absis està orientat cap a l'est, per on surt el sol, en contraposició al peu de l'edifici, on som ara, que està orientat cap a l'oest, la posta del sol. És a dir, la llum en contraposició a la fosca, la vida front a la mort, el bé contra el mal.

➡ Intenta copsar a cop d'ull
les seves dimensions.
Quant creus que fa de llargària
i d'amplària?

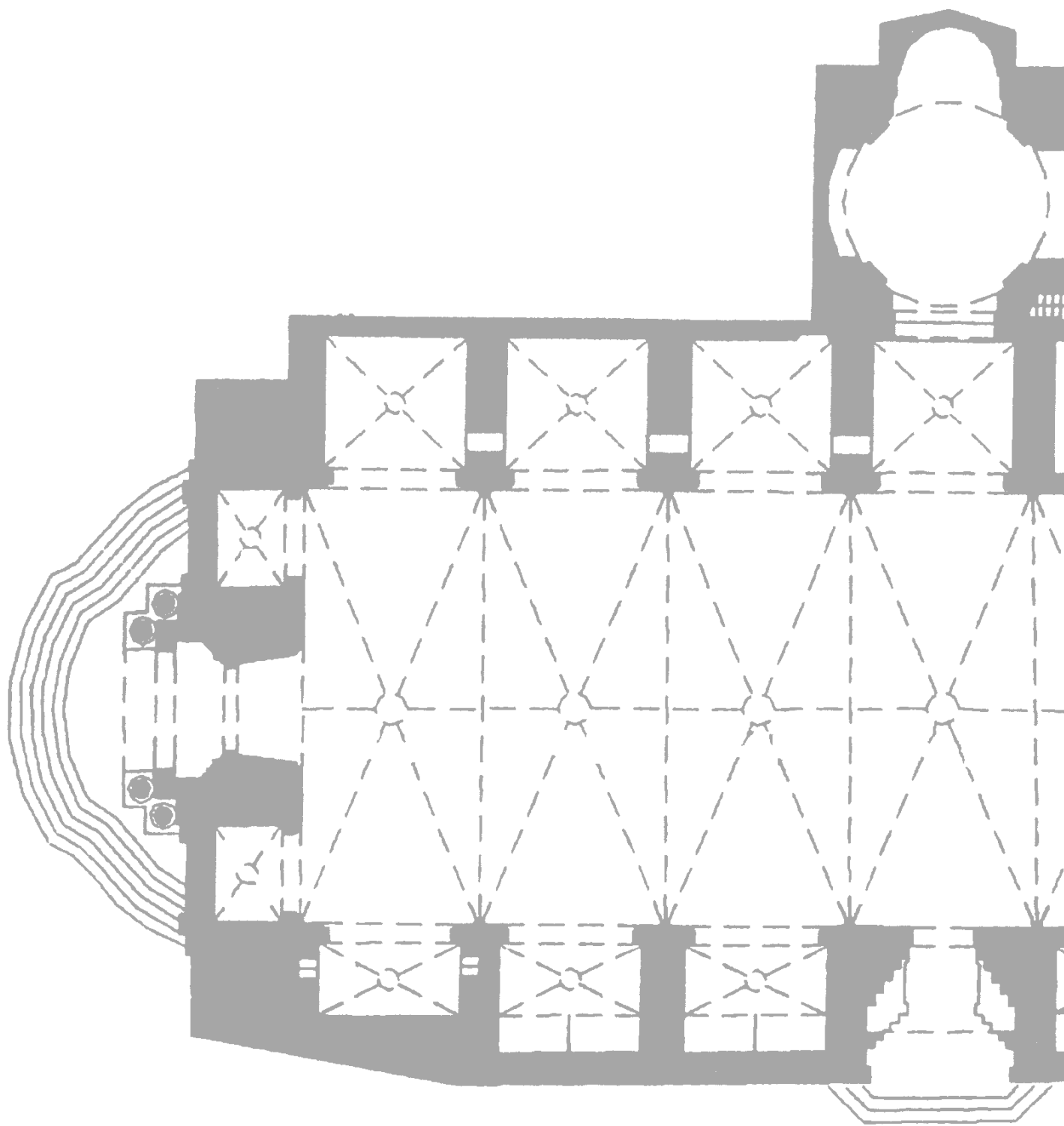
..... m de llargària
..... m d'amplària

Ara ho pots comprovar. Si has pres les mides bé, veuràs que es tracta d'una església espaiosa i de grans dimensions. Medeix 44 m de llargària, 14'5 m d'amplària i 22 m d'altària. És més ampla que moltes catedrals gòtiques europees.

Si observes la planta com a conjunt, veuràs que els elements bàsics que conformen la Catedral són:

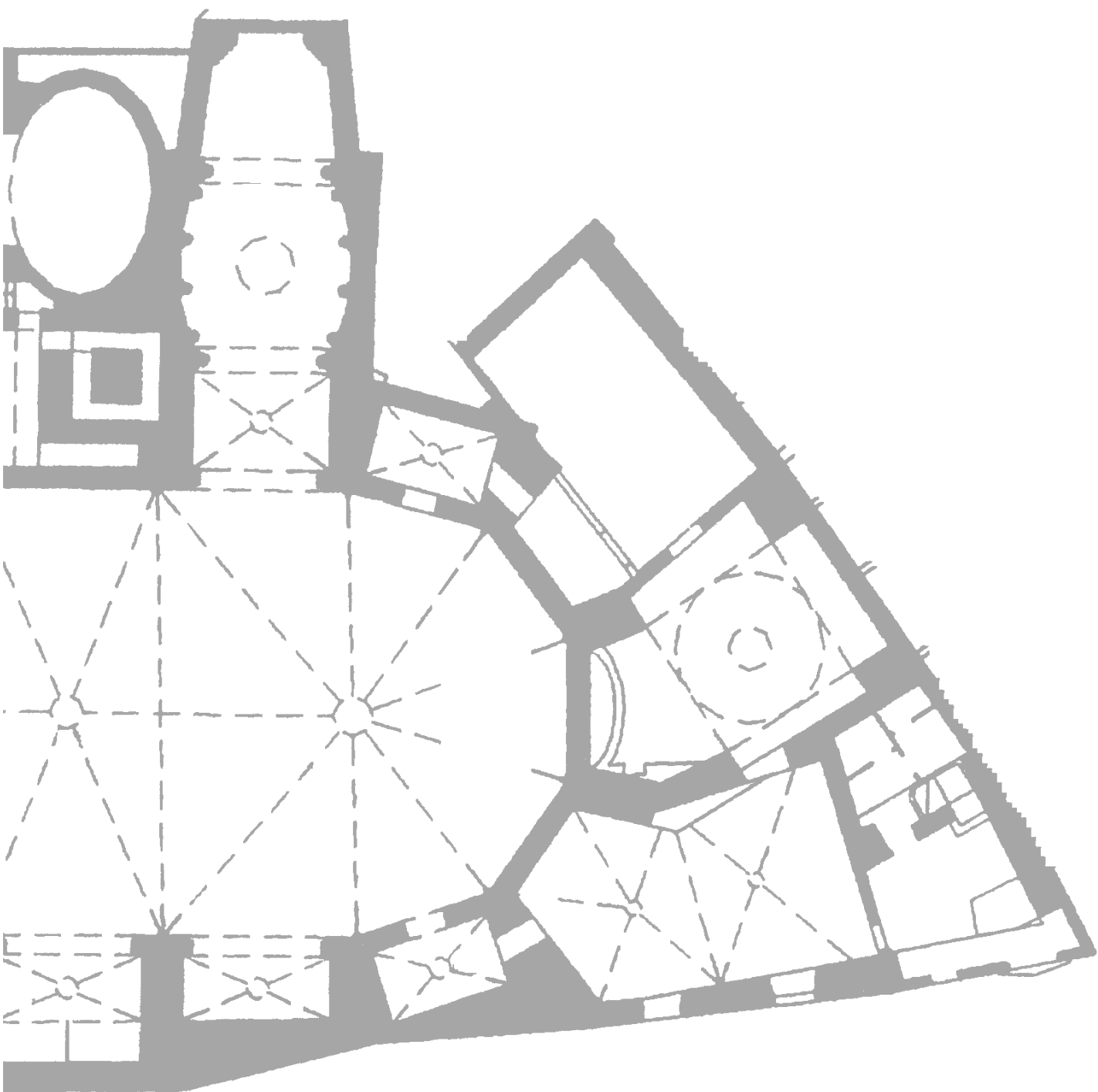
- una sola nau, dividida en cinc trams
- un absis heptagonal
- una sèrie de capelles laterals
- la torre o campanar

➡ Pots assenyalar tots aquests elements
al plànol de la pàgina següent:

Si et fixes ara en l'alcada, veuràs com també es tracta d'un espai únic definit per dos pisos de finestres: unes a les capelles laterals de la planta baixa i les altres al mur de la nau, al primer pis. Els dos nivells del mur estan units per una motllura prima, situada a dotze metres d'altura, que recorre l'edifici en sentit horitzontal, donant una sensació de continuïtat.

En altres catedrals gòtiques, com la de Barcelona, per damunt de les capelles, en el primer pis, corre una galeria que envolta la nau central.

La construcció d'un edifici tan alt i amb tants finestrals va ser possible gràcies a un avanç tècnic important: es descobreix que l'ús dels arcs creuats permet elevar les cobertes, ampliar l'espai i introduir obertures als murs. D'aquesta manera s'aconsegueix alçar edificis de pedra i vidre alts i lluminosos.

Intentem descobrir aquest secret de construcció dels edificis gòtics a la nostra catedral:

Si ens fixam en les parets que separen les capelles laterals, veurem com hi neixen unes **columnes** que pugen fins al sostre on, al bell mig, s'ajunten amb les de l'altre costat de la nau, formant un **arc apuntat** tancat per una peça rodona anomenada **clau de volta**.

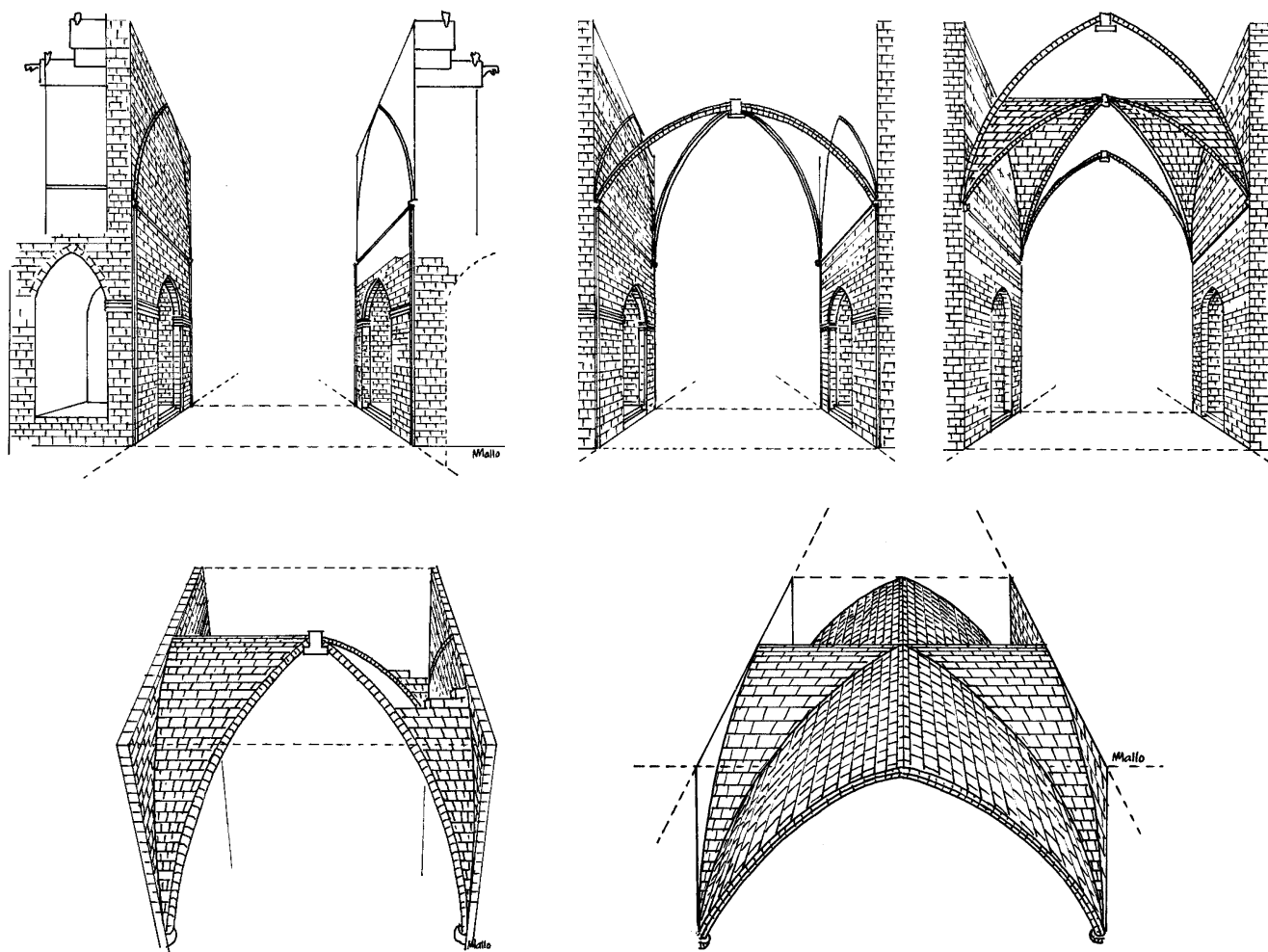
Els murs on estan adossades les columnes s'anomenen **contraforts** i serveixen també de parets laterals de les capelles.

Aquesta estructura es va repetint al llarg de la nau, delimitant uns espais anomenats **trams de volta**.

Així, en aquest sistema de construcció la força de sosteniment es concentra en els pilars i contraforts i permet elevar la coberta i practicar obertures als murs, ja que aquests deixen de tenir una funció d'aguant.

Aquest va ser el gran avanç del gòtic que es va anar perfeccionant fins arribar a la construcció de catedrals famoses d'arreu d'Europa, molt més altes, i clares que la nostra,

Els dibuixos que tens a continuació t'ajudaran a veure-ho més clar. Per conèixer tot el procés de construcció d'una catedral pots llegir "Com es construïen les catedrals" (*Quadern per al Professorat*, p. 27).

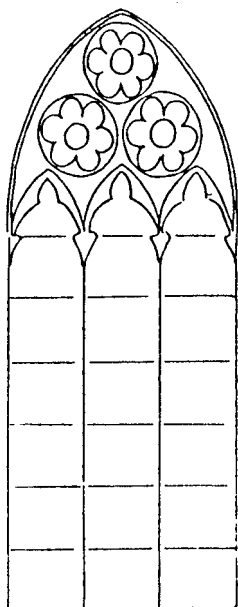

Diferents moments en la construcció de les catedrals gòtiques (dibuixos de Nin Mallo)

Entre contrafort i contrafort, en el pis superior, per damunt de l'entrada de les capelles, s'obren els finestrals, que segueixen la forma ogival pròpia del gòtic, dividits per una senzilla columneta o mainell i amb un dibuix interior de pedra calada, anomenat traceria, al qual s'ajusten els vidres de colors.

Per conèixer el procés de fabricació dels vitralls, reproduïm a continuació el fragment de la lectura sobre la construcció de les catedrals, on se'n parla:

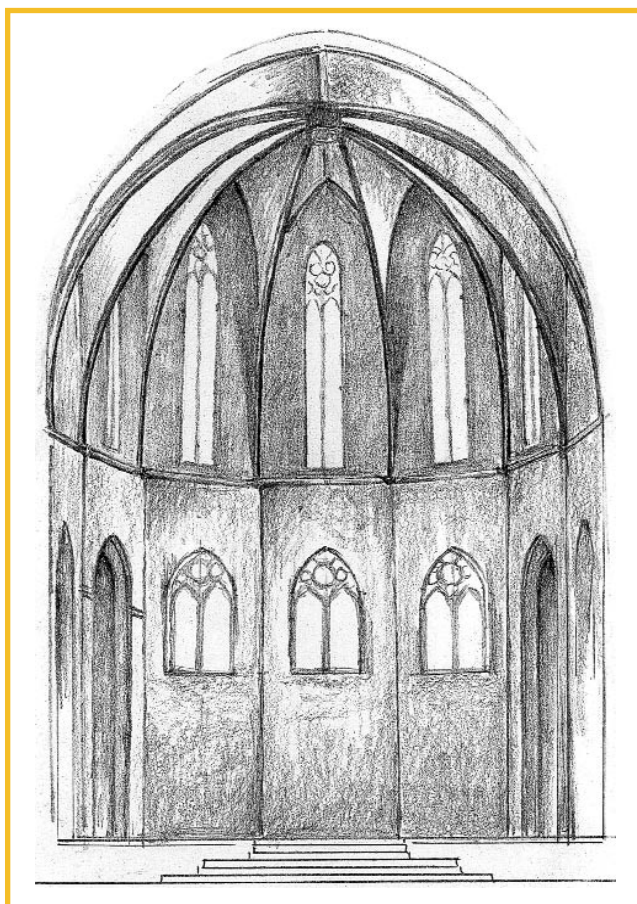
"El vidre es fabricava amb arena, cendra i molta llenya per fer foc i fondre la mescla. Així s'obtenia una pasta de vidre de color verdós que els artesans podien acolorir afegint colorants al vidre en fusió. Aquest procés de fabricació del vidre, feixuc i difícil, es feia vora els boscos. Els pintors vidriers, en canvi, tallaven, ensamblaven i pintaven les vidrieres a prop de la catedral.

Primer es dibuixava amb xoc sobre una taula el dibuix del vitrall, després es tallaven els trossos de vidre de colors mitjançant un ferro roent o una ganiveta molt esmolada. El mestre pintava després, en negre, 'a la grisalla', els detalls del rostre i dels vestits. Els vidres eren cuits de nou per a la seva fixació definitiva i, mentrestant, un ajudant preparava les varetes de plom per ajuntar totes les peces del mosaic. Finalment, el conjunt, rodó, rectangular o ogival, era emmarcat en ferro i ja estava a punt per col·locar-lo al marc de pedra de les finestres."

Com veus, el procés era lent i costós. Per açò no és estrany que, a vegades, durant el procés de construcció de les catedrals, deixassin l'estructura preparada per poder obrir els finestrals més endavant, a mesura que tinguessin els recursos necessaris. Fins i tot, alguns no es van arribar a obrir mai.

La nostra catedral, originàriament tenia més finestrals que no ara. Sembla ser que totes les capelles laterals i l'absis disposaven d'una doble filada de finestrals. Amb les successives reformes i ampliacions s'han anat cegant progressivament molts finestrals, per la qual cosa l'església ha perdut molta de la seva lluminositat primitiva.

Absis originari, segons un dibuix de Nin Mallo

T'imagines com seria de clara la nostra catedral si tingués finestrels oberts a cada capella i als dos pisos?

Cal recordar que la llum és un element molt important a l'estil gòtic. La sensació especial provocada per la llum matisada pels jocs de colors, procedent del finestrels, juntament amb l'elevació de l'edifici, convida a aixecar el cap, a elevar l'ànima a Déu. Aquesta és la idea d'espiritualitat que les esglésies gòtiques, mitjançant els seus elements arquitectònics, pretenien transmetre.

També hem de dir que a la nostra catedral, en la reposició dels vitralls malmesos en les diferents desgràcies, no s'ha seguit sempre aquest procés de fabricació que t'acabam d'explicar, sinó que, a vegades, s'han substituït els antics vitralls per vidres pintats o sense color.

➡ **Prova de contestar ara aquestes preguntes:**

Quants vitralls hi ha al primer pis? Quants a la planta baixa?

Hi ha algun vitrall que no tengui forma ogival?

On està situat?

Aquests vitralls de forma rodona reben el nom de **rosasses**.

Quins colors predominen en els vitralls?

Quins temes hi veus?

Alguns representen escenes o figures, en coneixes alguna?

Quines?

En els vitralls reposats de nou dominen els vidres blaus o sense color. Comprova-ho.

Abans de continuar la visita, i per acabar l'observació de la nau, a mitjan església, ens aturarem per observar una sanefa de marbre negre a les rajoles. És la línia que assenyala on hi havia abans el cor. El cor és el lloc on es reuneixen els canonges per pregar i lloar Déu cantant. El primer cadiratge del cor, de bona fusta de noguer, fou manat construir pel primer bisbe ciutadellenc, Antoni Vila, immediatament després que l'església de Santa Maria fos nomenada Catedral de Menorca el 1795. Aquest cor es va conservar fins el 1936, va ser destruït durant la Guerra Civil. Després, en la restauració de 1939, el cor nou es va traslladar al presbiteri, on és ara.

Fins aquí, has pogut aprendre els principals elements de l'estil gòtic que configuren l'interior de la nostra catedral. Aquesta visita pot continuar amb un recorregut per les capelles, on veuràs altres estils arquitectònics.

3.2. Capelles laterals

Originàriament, sembla que hi havia dotze capelles en total voltant la nau i l'absis. En el transcurs dels segles han sofert moltes transformacions, han canviat el seu aspecte original i se n'han obert de noves, de manera que ara podem veure la nau de la catedral envoltada de vuit capelles per banda.

En totes les capelles s'havia projectat l'obertura de finestrals gòtics, però no sabem si realment es van obrir tots. La construcció de vitralls era una obra cara que se solia fer a mesura de les possibilitats. Algunes finestres van ser tapiades després de l'atac turc de 1558 i recuperades més tard, posant nous vitralls.

Totes les capelles tenen la mateixa altària de volta, 9'90 m, i moltes conserven la mateixa amplària interior, 4'80 m. En canvi, la seva profunditat, com veurem, és diferent.

➡ Amb un metre mesura ara la fondària de la primera i segona capelles de la dreta. Són igual de fondes?

Intenta trobar una explicació a aquesta diferència.

Si no has esbrinat la causa, te l'explicarem. Fa temps, per reforçar l'estructura, que perillava, van allargar els contraforts (a partir del segon). Així, van poder tirar baix les parets posteriors, les que donaven a la plaça, i fer-les més enrera, amb la qual cosa les capelles van tornar més fondes i la façana sud va adquirir aquest aspecte panxut o de vaixell que la caracteritza.

➡ Mesura ara la fondària de la primera capella de l'esquerra. Compara ara aquesta mida amb la de la primera de la dreta que havies pres abans. Són igual de fondes?

Per tant, encara que a simple vista la catedral sembli un edifici simètric, has comprovat que en realitat no ho és. Açò no és estrany si tenim en compte que en aquella època la majoria de les esglésies es construïen adaptant-se al terreny disponible, seguint un traçat irregular. I altres vegades es modificava la construcció inicial per reforçar o reparar l'edifici, com és el cas que t'acabam d'explicar de la nostra catedral.

Cada una de les capelles està dedicada a un sant o titular. Antigament, durant el procés de construcció de les catedrals, era corrent que alguns senyors pagassin la construcció d'una capella, on després eren enterrats.

Altres capelles estaven dedicades als sants patrons dels gremis més importants i aquests s'encarregaven del seu manteniment i conservació.

Com podeu imaginar, al llarg dels segles, les capelles també han canviat de titular diverses vegades. Nosaltres les anomenarem a continuació amb el seu nom actual.

3.2.1 Capelles del costat sud o del costat de l'Epístola

➡ Identifica i situa les capelles al teu plànol de les pàgines 16 i 17.
Per açò et donam una sèrie de pistes:

- La **capella de Sant Josep** és l'única que té tres escalons i a la clau de volta es veu l'escultura d'una au posada damunt una branca.
- La **capella del Baptisme** té una pica baptismal de marbre blanc.
- La làpida funerària del bisbe Ceruelo és a la **capella de la Trinitat**.
- La **porta de la Llum**. Per damunt d'ella hi ha l'orgue i el rellotge.
- La **capella de Sant Pere** està condicionada per als cantors.
- La **capella de Sant Antoni** és la menys profunda i és a prop de la del Baptisme.

Si ho has fet bé, t'haurà quedat sense nom una capella al costat de la porta del Rellotge: és la **capella de l'Assumpció**.

3.2.2 Capella Major

Pugem ara al **presbiteri**, la part de l'església on hi ha l'altar major, reservada als preveres. Aquest ocupa una zona de l'**absis**.

És un dels llocs de l'església que ha sofert més transformacions. Originàriament, l'absis devia ser nu i llis, sense capelles i amb dos finestrals a cada un dels cinc costats, un al primer pis i un altre al segon.

Possiblement, el segle XV, a l'absis s'hi van obrir i edificar dues capelles, la **capella de Sant Miquel** i la **capella de Sant Gabriel**, a banda i banda de la seu. Avui en dia estan cegades en la part inferior per ubicar el cadiratge del cor, i la part superior ha quedat convertida en tribuna.

La cripta

➡ Escriu ara al teu plànol el nom d'aquestes dues capelles.

A la darrera del segle XVI o principi del XVII, s'edificà una capella nova darrera l'absis per conservar el Santíssim Sagrament, la **capella de la Comunió**, obrint un arc semicircular al centre de l'absis, ben darrera de la cadira episcopal. L'any 1807, la reserva del Santíssim es traslladà a la capella de les Ànimes i l'arc que comunicava amb el presbiteri fou paredat, convertint aquesta capella en sagristia dels canonges.

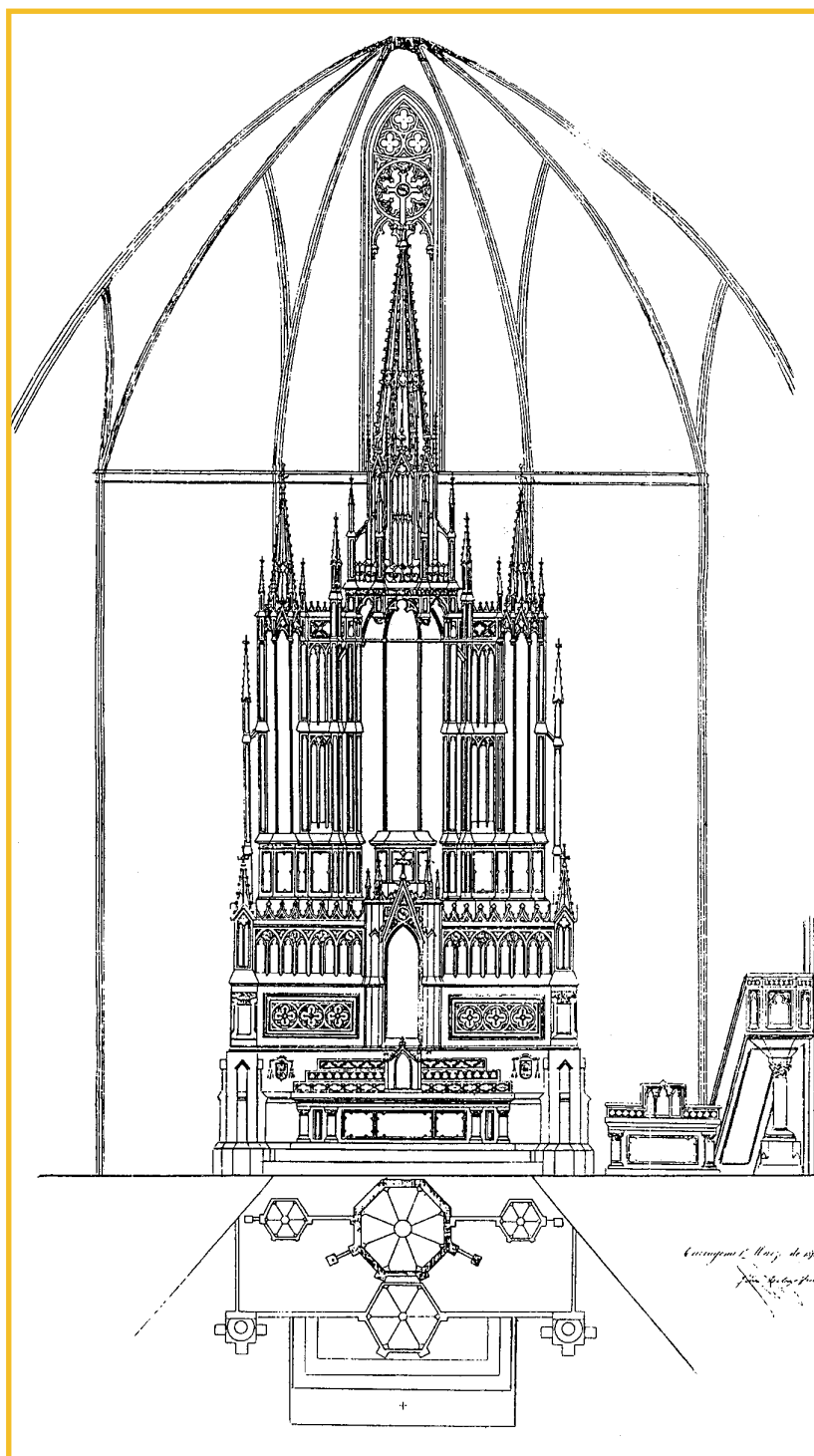

En aquest mateix lloc, davant la cadira episcopal, hi havia l'entrada a la **cripta**. Sembla ser que aquesta no és de construcció inicial, sinó més tardana. És una cripta d'enterrament, no de culte, i actualment l'accés interior està tancat.

En la reforma de l'any 1939, el bisbe Pasqual va voler donar rellevància ornamental al presbiteri, amb la idea de centrar-hi tot l'interès litúrgic. Per açò, va situar la càtedra episcopal al lloc central de l'absis, al seu voltant hi va situar el nou cadiratge del cor, obra de l'artesà Jaume Bagur Arnau, i va protegir l'altar amb un baldaquí, en substitució del tradicional retaule.

De part damunt de l'arc que emmarca la cadira episcopal, es col·locà un nou retaule gòtic, amb els mateixos sants titulars que hi havia al retaule anterior, i els murs de cada costat es van decorar amb dues grans pintures que antigament havien estat les portes de l'orgue.

*El retaule antic,
obra de l'escultor Fèlix Ribas
(il·lustració extreta del llibre
La Seu de Menorca de Gabriel Julià).*

► Prova de contestar ara aquestes preguntes:

Recordes qui s'asseia al cadiratge del cor?

* Observa les figures policromades que hi ha a la part superior de cada cadira.

Què representen?

Quins colors hi predominen?

Describeu la seu episcopal amb tots els detalls ornamentals que la caracteritzen:

.....

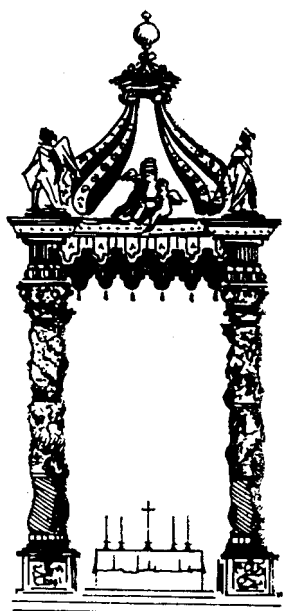
Quina és la figura principal del retaule que hi ha de part damunt de la cadira?

.....

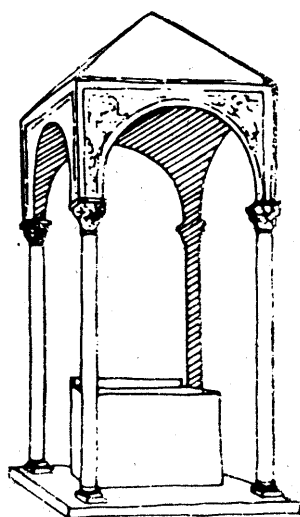
Per quin motiu creus que es va triar aquesta?

* Les imatges de les parts superiors de les dues pintures representen dos sants ben coneguts: un, patró de Menorca i l'altre, de Catalunya. **Sabries dir quins són?**

.....

Vaticà

Ribes

* Observa ara les imatges d'altres baldaquins.

En què s'assemblen?

.....
.....
.....
.....
.....

Fixa't en els capitells de les pilastres de l'absis. **Com són?**

Observa ara els de la nau. **En què es diferencien?**

.....

3.2.3 Capelles laterals del costat nord o costat de l'Evangeli

Aquí seguirem un itinerari diferent al del costat sud. En tost de visitar les capelles a mesura que les trobam, ho farem seguint l'ordre cronològic de construcció, ja que d'aquesta manera entendrem millor els diferents estils arquitectònics que en aquest costat s'hi veuen.

Les tres capelles més properes al portal Major encara conserven les mides originals, però les altres han sofert modificacions importants.

➡ **Recorda apuntar el nom de cada capella al teu plànol.**

- La **capella del Penitencier** s'obre al costat del portal Major. Hi podem veure encara un confessional molt treballat.

- A la **capella de Sant Jordi**, com a nota curiosa, et direm que s'hi va obrir un petit recinte anomenat "el confessional dels Sords" perquè s'hi anaven a confessar les persones dures d'orella.

- A la **capella de Sant Marc i Santa Escolàstica**, pots veure esculpida a la clau de volta la figura d'un lleó amb ales. És el símbol de sant Marc, l'evangelista.

- A la **capella de la Puríssima**, l'any 1989 es va obrir el finestral i es van escrosterar les parets, descobrint-se al mur del fons un antic portal paredat que podria correspondre a l'antiga porta de les Esquelles.

- La **capella de Sant Sebastià** és actualment l'accés a les capelles dels Dolors i del Santíssim, construïdes segles després (segle XIX), amb un estil molt diferent del de la resta de l'església.

3.2.4 Capella de les Ànimes

Ens trobam ara a la capella adossada a la torre del campanar, antic minaret de la mesquita musulmana.

Inicialment era una capella gòtica com les altres, anomenada la capella de la Trinitat.

A final del segle XVII, en plena època del barroc, s'enderroca el mur frontal i s'amplia la capella amb dos cossos més.

Aquesta nova part segueix l'estil barroc propi de l'època, el qual es caracteritza especialment per l'abundància d'elements arquitectònics i ornamentals.

Pel que fa a l'espai, aquest ve definit per una successió d'arcs de mig punt i columnes (a manera d'arcs de triomf) que, de major a menor, ens condueixen fins al fons de la capella: un al principi, un altre a l'entrada del segon cos i el darrer al fons, tot emmarcant la figura del Sant Crist Crucificat.

Quant a les columnes, aquestes tenen una funció eminentment ornamental:

- rompen la línia de les parets perquè no estan alineades

- sobresurten del mur, originant un relleu sinuós que ens dóna una certa sensació de moviment
- cada columna rep un tractament decoratiu important, especialment en el fust i el capitell

Aquest tipus de treball de les columnes, obra dels mestres Amorós, destaca per la seva originalitat i dota de personalitat pròpia el barroc menorquí.

Ara, en el cos principal de la capella, per primera vegada dins la catedral, veim una cúpula. Normalment una cúpula és una semiesfera o mitja taronja i, per tant, de base circular. Però aquí, i com a propi del barroc que juga amb la combinació d'elements, ens trobam amb un cas diferent.

* Per observar bé la cúpula ens situarem al tram central de la capella.

Quantes columnes hi ha?

Les parets que queden entre les columnes, formen angles rectes?

* Aixecam els ulls:

Quantes columnetes parteixen per amunt formant la cúpula?

Com veus, a les columnes bàsiques, a la part superior, s'han afegit quatre elements anomenats **mènsoles**.

Quina forma veus a la base de la cúpula?

No et sembla que és gairebé quadrada?

A partir d'aquesta base quadrada, els nervis convergeixen formant mitja esfera amb una llanterna, que és una estructura en forma de cúpula més petita amb quatre finestres que il·luminen l'espai.

Així, en aquesta capella, l'espai, tant en sentit horitzontal com vertical, s'obre i es tanca en un joc de sinuositat i moviment. Ben al contrari de l'espai uniforme de la nau.

* Observa el dibuix d'una columna amb les seves parts.

Ara tria una columna de la capella. Mira si n'hi ha altres d'iguals.

Fes un esbós d'algun dels seus dibuixos:

* Observa les rajoles de les parets laterals del darrer tram. **Digues quants models diferents se n'han emprat.**

* Finalment, observa la pintura que hi ha davant l'altar. **Saps què representa? L'escena té a veure amb el nom de la capella.**

Passam ara per un estret passadís que ens durà fins a les capelles dels Dolors i del Santíssim, en el qual, de part damunt, podem veure **la trona**, des d'on predicaven els capellans anys enrera.

3.2.5 Capella dels Dolors

Fou manada construir pel bisbe Juano l'any 1812, qui també va manar cobrir l'antiga façana gòtica del portal Major.

Aquest bisbe va seguir el model arquitectònic propi del seu temps, l'estil neoclàssic, que recupera la senzillesa geomètrica de l'arquitectura grega i romana, amb la incorporació de la cúpula.

* Posa't al centre de la capella i mira per amunt.
El que veus és una **cúpula** amb **tambor**.

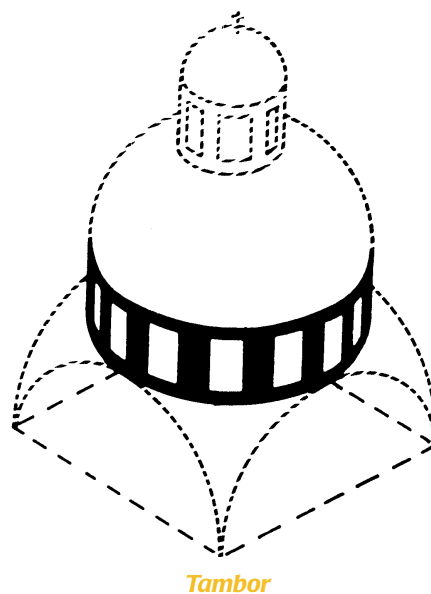
➡ **Perceps aquí la mateixa llum que a la nau?**

.....

.....

Marca, d'aquestes característiques, les que trobes que s'avenen amb la llum d'aquesta capella:

☐ Llum blanca	☐ Llum de colors
☐ Llum intensa	☐ Llum matisada
☐ ve dels finestrals dels murs	☐ ve de les finestres de la cúpula

Tambor

A la resta de l'església la llum és:

Fixa't que la cúpula, a més de determinar la llum, és la que configura també l'espai. En aquest cas es tracta d'un espai circular que dominam des del centre, davall la cúpula. Al contrari de la nau, on ens hem de situar a un extrem per adonar-nos de l'espai longitudinal.

3.2.6 Capella del Santíssim

Uns anys més tard, el bisbe Mercader va fer construir aquesta capella, de planta ovalada, aprofitant l'espai que hi havia entre la capella dels Dolors i la de les Ànimes, amb la intenció de reservar el Santíssim Sagrament a un lloc més recollit.

Hi podeu veure l'altar amb el Sagrari i un retaule a sobre.

Terrat, campanar i coberta

Sortim ara d'aquestes capelles i en el mateix passadís d'abans trobarem la porta d'accés a la **torre** o **campanar**. Pujant per la rampa, característica típica dels minarets àrabs, ens trobam a mitjan camí amb la porta que condueix a la terrassa. Aquesta terrassa és la coberta de les capelles laterals i des d'aquí podem observar:

* **El campanar**: S'edificà aprofitant l'estructura de l'antic minaret àrab i fent-lo més alt. És de planta quadrada, en lloc d'octogonal com era propi dels campanars gòtics.

Hi podràs apreciar restes de finestres amb arcs de mig punt, corresponents a l'antic minaret. Si te fixes bé en els cantons, veuràs que són més baixos que a la resta de l'edifici i podràs situar l'altura original del minaret.

Hi podràs veure, evidentment, les campanes.

Les campanes, amb el seu toc, conviden a la pregària i convoquen la comunitat de creients. Però les campanes s'utilitzaven també antigament per anunciar esdeveniments importants. Segons el seu toc, la gent sabia si repicaven per una festa, si tocaven en senyal de dol o si alertaven d'algun perill. Les campanes eren un element imprescindible de comunicació en un poble o una ciutat. Fins i tot tenien cadascuna el seu nom i hi havia una persona, el campaner, dedicada a aquest ofici de tocar les campanes.

Cal fer notar també la situació d'aquesta torre. Si passeges pels voltants de la catedral comprovaràs com el campanar és visible des de diferents carrerons.

➡ **Si vols saber més coses sobre els tocs de les campanes i sentir-les pots escoltar el CD.**

I si vols conèixer detalls sobre la vida dels antics campaners i sobre les campanes pots llegir: "Mestre Antoni Vidal, un campaner" i "Les campanes de la catedral de Menorca" (*Quadern per al Professorat*, p. 37 i 39).

* **Les cúpules**. Des d'aquí dalt podem veure la paret externa de les cúpules i apreciar millor les finestres i llanternes.

* **Els contraforts**. El que veim ara és la part superior dels contraforts. La part inferior, com ja t'hem explicat, resta a l'interior, formant les parets laterals de les capelles. Entre contrafort i contrafort, veim de prop la part exterior dels finestrals. Ara es pot veure bé el plomat que ajunta els vidres de colors.

* Dirigit-nos cap al peu de l'edifici, podem observar els dos nivells de **gàrgoles**. Aquestes són conductes de desguàs, procedent de teulades i canalons, per tal d'evitar que l'aigua llisqui pel mur. Així, les gàrgoles estan situades en els contraforts perquè és allà on s'arrepleguen els pendents procedents de les cobertes.

Es diu que les figures de caire monstruós de les gàrgoles, reminiscències de l'art romànic, representen el mal, exclòs de l'interior de l'església.

* Situant-nos ja ben damunt del portal Major, veurem la part exterior de la rosassa, de la qual destaca el treball de traceria. Recorda que la rosassa és a la façana original gòtica i nosaltres ens trobam de part damunt de l'afegit neoclàssic.

A partir d'aquí podem continuar la volta per la terrassa fins a la torre del rellotge, però després et recomanem tornar enrera pel camí per on hem vingut, en lloc de donar tota la volta, ja que el pas s'estreny i és poc segur.

Si tens possibilitat de pujar fins a la coberta, veuràs com aquesta presenta una superfície ondulada que segueix les formes exteriors de les voltes, en un joc de sinuositats molt suggerent. Les teules es van col·locar al segle XIX; abans la coberta de les voltes era de terrassa.

No deixis de contemplar la vista de Ciutadella i els seus voltants. La catedral és encara el punt més alt de la ciutat des del qual pots gaudir d'una vista incomparable.

Des d'aquí dalt podràs veure el port i reconèixer alguns edificis importants com les torres del Socors, el molí des Comte, ca n'Squella, l'Ajuntament...

Baixam i, abans de sortir per la porta de la Llum, observem l'orgue. A les darreres reformes, s'instal·là un nou orgue, el cinquè que hi ha hagut a la catedral. Els anteriors han estat ubicats en diferents llocs: a la capella de Sant Sebastià, a la tribuna de la capella de Sant Miquel...

➡ **Pots escoltar un fragment de música d'orgue al CD i llegir la història de l'orgue al *Quadern per al Professorat* (p. 41, "L'orgue").**

I de nou, a la plaça

Sortim de la Catedral i tornam a la plaça. Ens situam davant la farmàcia per observar-la de nou. Originàriament, la plaça no era així. L'espai més ample, la plaça pròpiament dita, estava situada davant el portal Major, ja que el palau Olivar no es va construir fins el segle XVIII. L'espai que ara considerem plaça estava ocupat pel cementeri adossat a la Catedral i separat del carrer per un mur.

Aquesta zona al voltant de la catedral era i és un punt molt important de la ciutat on s'han concentrat edificis que han representat poders destacats al llarg de la història: l'Església, la noblesa i l'Administració.

Davant el portal Major, s'aixeca ca n'Olivar, un palau noble conegut com "davant l'església" i construït entre els segles XVIII i XIX. A la plaça, a l'edifici on s'ubica la seu del Consell Insular a Ciutadella, hi va haver en altre temps la seu de la Universitat, antic òrgan d'autogovern de l'illa.

Tanmateix, com has comprovat, la catedral, els seus voltants i la ciutat sencera són elements en constant transformació, d'acord amb els canvis socials. Els edificis no són sols un testimoni del passat, sinó del present que ens parla i ens acull. Aquesta visita ens ha donat l'oportunitat de conèixer millor la Catedral. Conèixer-la ens dona la possibilitat d'estimar-la. Estimar i conèixer el nostre patrimoni ens obre a respectar i estimar el patrimoni d'arreu del món.